

Homoki Nagy István emlékkiállítás –Dr. Borzsák István Városi Könyvtár és Helytörténeti Kiállítás, 2014.

„Az ősi láp millió nádszál-katonája szem nem látta, fül nem hallotta titkokat őriz. De ha feltámad a szél – melyről még a nádilakók sem tudják, honnan jő és hova oson – a hajbókoló sás-leveleknek különös meséket susog.” így Kezdődik Homoki Nagy István *Cimborák (Nádi szélben)* című filmje.

De nemcsak az „*ősi láp nádszál katonái*”, hanem a gemenci, az óhati és a csákvári erdő, a vértesi táj, a hortobágyi szikes puszta, a Fehér-tó nádasa és az alcsútdobozi arborétum is titkokat őriz, és különös történeteket mesél, „*susog*” Homoki Nagy István filmjeiben.

Tisztelt megjelentek! Érdeklődők! Homoki Nagy István családtagjai, tisztelői és különösképpen kedves kíváncsi fiatalok!

A most nyíló kiállítással Homoki Nagy Istvánra emlékezünk, aki száz esztendővel ezelőtt, 1914-ben Mezőtúron született, élete egy szakaszában Monoron élt, és harmincöt éve, 1979-ben Budapesten hunyt el.

Kecskeméten majd Szegeden végzett jogi tanulmányokat, jogi doktorrá is ott avatták. Joggyakornok lett Kiskunfélegyházán és Hódmezővásárhelyen. Apja közjegyzői irodájában dolgozott – így került Monorra. 1942-ben ügyvédi és bírói szakképesítést szerzett.

Mondják: jogásznak készült, de filmes lett belőle. Pedig nem így volt: „*nem jogászból lett ő természetfilmező, hanem a természet imádója, a gyermekkora óta az erdők, mezők, sziktavak, a kisbalatoni nádrengetegek szerelmese és értője volt kénytelen jogot tanulni.*” – amint azt testvére, dr. Homoki Nagy László mondta, amikor bátyjáról iskolát neveztek el Kecskeméten.

Homoki Nagy Istvánt már gyermekkorában megszállottan érdekelte a természet. Feljegyezte a családi emlékezet, hogy bogárgyűjtőként kezdte, de a gyűjteményben rendszerezett bogarak egy idő után oly fertelmes bűzt árasztottak, hogy a „szülői önkény kiszelektálta” azokat. Homoki Nagy László szerint ezek után újra jó szagú volt a gyerekszoba.

A kis Pista 1928-ban kapta az első fényképezőgépét. (Lehet, hogy azt amelyik a kiállításon látható de az is lehet, hogy csak egy ugyanolyat.) Előbb családi fotókat készített, de az abbamaradt, és csak a Kecskeméti Piarista Gimnáziumban kezdett el

újra fotózni – akkor már madarakat. Amint azt László öccse feljegyezte: „*Minden szabad percét Koháriszentlőrincen, az erdőben töltötte.*” És „*13 évesen nem csak ránézéssel, de hangja és röpte alapján is felismerte a madarakat.*”

Természetfotókat készített, szakcikkeket írt a természetfényképezésről, előadásokat tartott a madarokról (*A szárnyas vadászmesterek-ről*), amit saját diáival illusztrált. Ezek az előadások tették ismertté. A madarokról szóló 500 diával illusztrált előadását még Svédországban, a Svéd Madártani Szövetségben is előadta. 1941-ben a Magyar Ornitológusok Szövetsége Herman Ottó-éremmel tüntette ki. 1945-ben pedig mint amatőr madárfotóst kinevezték az Országos Természettudományi Múzeum Sajtó és Fotóintézet igazgatójának. Később tagja lett a Nemzetközi Fotóművész Szövetségnek is. Kiváló fotós volt, amit megjelent könyvei, a *Szárnyas vadászmesterek*, a *Gyöngyvirágtól lombhullásig*, az *Ősök útján* és a *Cimborák nádi szélben és hegyen-völgyön* a mai olvasónak – kiállításunk látogatóinak – is bizonyítanak. Saját fotóival illusztrált könyveit sok nyelvre lefordították. (Kiállításunkon is láthatók orosz, német, angol és lengyel nyelvű könyvei).

Homoki Nagy Istvánt azonban a természet szenvedélyes szeretete ismét új útra vezérelte. Stabil egzisztenciát – a jogi pályát – föladva új kalandba kezdett.

1949-ben a Magyar Híradó és Dokumentumfilmgyár illetve Révai Dezső, a magyar filmgyártás vezetője felkérte őt egy film elkészítésére, innentől kezdve fél-, majd 1954-től főállásban a Híradó és Dokumentumfilm Gyárban dolgozott. Elsősorban természetfilmesként lett híres, nyugodtan mondhatjuk: világhírű.

Ki ne ismerné első egész estés természetfilmjét (*Vadvízország*), ami a Fehér-tó élővilágát mutatta be, és Homoki Nagy Istvánt nemzetközileg is ismertté tette. Vagy a *Gyöngyvirágtól lombhullásig* című filmjét, ami a világhírt hozta el neki és a magyar természetfilmezésnek. Vagy a *Kékvércsék erdejében* című filmet, ami egy ritka, a tudomány számára addig szinte ismeretlen madárfajt ismertet meg velünk, de ezen túl a tudományos kutatás nehézségeibe és a természetfilmezés rejtelmeibe is bevezeti a nézőt. Vagy a *Cimborák*-at Fickóval, a komoly magyar vizslával, Pletykával, az izgága, fekete szőrű tacszóval és Nimróddal, a vadászhejával. Valahol azt olvastam, hogy „*Fickó és Pletyka a természetfilmezés Stan és Panja*”.

Ki ne ismerné, aki már elmúlt negyven, ötven vagy hatvan éves, hiszen ezek a filmek a múlt század 50-es éveiben készültek. Vagyis idősebbek, mint a legtöbben, akik itt megjelentünk.

Amikor erre a megnyitóra készültem, 9 filmjét néztem meg. (Pontosabban újra megnéztem, hiszen ezeket a filmeket fiatal koromban már láttam, némelyiket sokszor láttam – úgy 30-40 éve –, de számos jelenetére máig tökéletesen emlékeztem.) Bizonyára emlékeznek Önök is a foxi és a róka harcára a kotorékban,

a szarvasbikák küzdelmére vagy arra a jelenetre, amikor elvadult kutyák üldözik a gímszarvasokat, és azok egy mély árok felett átugorva menekülnek. Aki látta, soha nem felejt el a szirti sas és a parlagi sas küzdelmét, a csalinak kihelyezett, nappal laposakat pislogó uhut, a tűzvészt a Kis-Balaton nádrengetegében és a tűz elől menekülő bivalycsordát. És még sorolhatnám az emlékezetes jeleneteket.

Megnéztem a *Vadvízország*-ot, Homoki Nagy István első, egész estés természetfilmjét, ami rögtön meghozta számára a hazai és a külföldi elismerést is. Ezért a filmjéért kapott Kossuth-díjat, a Karlovy Vary-i Filmfesztiválon pedig a legjobb operatőr díját nyerte el. Mellesleg ez volt az első egész estés magyar természetfilm is. Ilyen módon Homoki Nagy István a magyar természetfilmezés úttörője, az első magyar filmes, aki a II. világháború után nemzetközi elismerést szerzett, és az első, akinek a filmjeit nyugati piacokon is el lehetett adni. (Érdekes, hogy a természetfilmek – amik ebben az időben egyet jelentettek Homoki Nagy István filmjeivel – előbb jelentek meg a nyugati mozikban, mint a játékfilmjeink. Persze tudjuk miért – a természetfilmekben nem volt politika.)

Megnéztem a *Gyöngyvirágtól lombhullásig* című filmjét. Ez a film kiállításunk névadója, és ez hozta meg a legnagyobb elismerést Homoki Nagy Istvánnak, a Velencei Nemzetközi Filmfesztivál – a Mostra – Tudományos Filmek Nagydíját. (Ez a díj, ami sokáig Homoki Nagy István íróasztalát díszítette, ma itt látható a kiállításon.) A film valóban különleges. Hogy egykorú – értő – kritikát idézzek: „*a filmben nincsenek »szenzációs« egzotikus állatok, de a film alkotója pontosan ismeri témáját, s tudományos hűséggel és művészi igényességgel – a film eszközeivel – fejezi ki mondanivalóját.*” A kritikus pontosan látja a film erényeit: A korát megelőző filmtechnika alkalmazása, tudományos alaposág (több, mint száz vadon élő állat életének a bemutatása) és líraiság. Ennek illusztrálására a film befejező mondatait idézem (és kérem, képzeljék hozzá az operatőr Homoki gyönyörű képeit): „*Tar gallyak közt éberén jár a hold. ... Esőterhes felhők barangolnak az őszi erdő felett. A szüntelenül változó természetben a hulló lomb pihenni tér és pusztulásával megtermékenyíti a nedves televényt. Dér lepi a bágyadt leveleket, és reggelente jégvárta futja be a vadvizeket. Északi vendégek érkeznek a nagy Duna hideg vizeire és a gemenci táj elmerül az erőt gyújtó téli nyugalomba.*”

A harmadik film, amit újra néztem a *Kékvércsék erdejében*. Bevallom, nekem a *Gyöngyvirágtól lombhullásig* mellett ez a kedvencem. Talán azért, mert ebben a filmben a rendező bepillantást engedett műhelytitkaiba is, látjuk a Homoki Nagy István által kitalált fészekvizsgálót, a szintén saját találmány filmezőtornyot, a PB gázpalackkal működő keltetőgépet. És látjuk a stáb munkáját, vagyis a legfontosabb műhelytitkot: a türelmes várakozást arra, hogy előjőjön az az állat, amelyikre szükségük van, és megcsinálja azt a kunsztot, amire vágnak.

Szeretnék még egy filmről röviden beszélni: Ez pedig a *Cimborák*.

Amikor a *Cimborák* első részét (*Nádi szélben*) forgatta Homoki Nagy István választott szakterületén; a természetfilmezésben már komoly elismertséget szerzett.

Mégis elhagyta a sikert hozó dokumentumfilmmezést, és elkezdett fikciós állatfilmeket készíteni. A *Nádi szélben* 1956-ban készült el főszerepben Fickóval, Pletykával és Nimróddal, a vadászsólyommal. Ez a film még követte a dokumentarista hagyományokat (háttérben ott volt a Kis-Balaton nádrengetege), de megjelent benne a mese. A filmnek ugyanis már története van, a főszereplőknek meg színészi feladata. A *Cimborák* második részében (*Hegyen-völgyön*) a természet már csak díszlet, a lényeg pedig a mese.

A 2 filmet négy-négy évig forgatták. Hogy miért? Csak két jelenetre szeretném emlékeztetni Önöket. Az egyik: Amikor Pletyka egy zárt ládában beleesik a Kis-Balatonba és Fickó kimentti. Ez a rövid jelenet három hónapig készült. Fickó ugyanis nem tudott a víz alá merülni. A filmesek már lemondtak a jelenetről, amikor Fickó „Egy »zseniális« pillanatában ... önmagától rájött arra, hogyha testével a fűrő csavarodását követi, akkor le tud úszni a víz alá. És öt perc múlva elkészült a film legdrámaibb harminc másodperce.” A másik: A film egyik ember szereplője „Farkas Antal, öreg kisbalatoni pákász, a lápvilág szerelmes öreg csavargója, aki hosszas rábeszélés után vállalta, hogy eljátssza saját magát a filmen.” (Farkas Antal fényképe is itt látható a kiállításon – karakteres arc, méretes orr, csimbókokba font üstök.) Nos éppen ez az üstök lett a gond. Anti bácsi úgy gondolta, hogy mégsem állhat így a kamera elé, és divatos-rövidre vágatta a haját. A felvételt egy évvel el kellett halasztani, amíg a haja újra megnőtt.

Ezek a filmek is nagy nemzetközi sikereket értek el (velencei és edinburghi filmfesztivál, elismerő diploma; Helsinkii Nemzetközi Filmfesztivál, ifjúsági kategória első díj.) Ennek ellenére a kritika fanyalognva fogadta őket (úgy látszik mi magyarok nem nagyon változunk), elsősorban amiatt, mert az állatok kerültek előtérbe a természet bemutatása helyett. Homoki azonban következetesen haladt az általa elképzelt úton, egymás után készítette el állatszereplőkkel forgatott filmjeit. Azt csinálta, amit szeretett.

Munkájában a tökéletességre törekedett. Filmjei elkészítéséhez sok türelem kellett, „hiszen a természetben ellesett jelenetek egyszerűek és megismételhetetlenek.” Szakterületének világszerte elismert tekintélye volt; filmes, tudós és művész. De engem ezen túl az is érdekelt, hogy milyen ember volt Homoki Nagy István?

Második felesége és munkatársa – gyártásvezetője és segédrendezője – ezt írta róla a *Cimborák* című könyv utószavában: „Szűkszavú ember volt, hazaszerető, megalkuvásra képtelen. Fojtogató kánikulában, metsző jégesőben, fáradhatatlanul alkotott mint író, filmrendező és operatőr – és mindig itthon, Magyarországon. Magunk közt tölgyfának neveztük Őt, egyenessége és hajlíthatatlansága miatt.”

Leánya, Katalin pedig ezt írta róla a *Virrasztó* című kötetében: „Édesapám király volt, nagy, erős távoli király. Üstökös volt ő, magasan, magányosan, nagy ívben

repült – szikraeső jelezte útját. Repült, bevilágítva mások számára is a magyar erdőket, mezőket, nádasokat – szeretettel, áhítattal, értő kézzel bontva ki titkaikat. Sziporkázó elme volt, nagy fantáziájú, robosztus egyéniség. Bátor, lézeregyenes, egyszál magában is mindig ár ellen úszó, hegyek halálos szorításából is erősen felkelő – de az önmagának soha megbocsátani nem tudás, állandó, tépő, belső vérzést okozó beépített tövisével élő óriás volt ő. Áhítatos lelkével, tiszta szívével csillagokba látott. Királyom volt ő, de távoli király.” (Mindkét idézet olvasható a kiállításon)

Homoki Nagy Istvánt nem felejtette el az utókor: Egykori lakóhelyén, Budapest V. kerületében, a Petőfi tér 3-5. szám alatt emléktáblát helyeztek el tiszteletére. Mezőtúron is emléktábla hirdeti az emlékét. Gödöllőn utcanév viseli, Kecskeméten általános iskola viselte a nevét. 1985-ben a MAFILM II. számú telephelyén bronzszobrot állítottak a tiszteletére (amit Morell Mihály, Homoki 102 éves korában, tavaly elhunyt vágója, a magyar filmművészet kimagasló alakja készített róla). Erről a szoborról olvastam valahol az alábbi gondolatot: *A szobor „éppen kallódik valahol. Annak, akit illet: tessék megkeresni és felállítani! Minden általános iskolában.”*

Péterffy András – a Monorról elszármazott filmrendező – mondott néhány megszívlelendő gondolatot egy vele készített riportban. Íme egy közülük: *„Homoki Nagy István fia az egyik legjobb barátom volt, a Homoki Nagy-filmeket mi mind ismertük, többször is láttuk. Kijártam Pistával a közeli dombokra, erdőbe, ő ismerte a madarakat, én lefényképeztem a fészküket, s megtanultam, ma is tudom a latin nevüket. Amikor a Magaslest láttam, felismertem a mozdulatokat, hogyan szaturáznak, hogy száll kézre a sólyom. Itt jegyzem meg, hogy nagy kár lenne, ha a monori Homoki Nagy-család története feledésbe merülne.”*

Kedves Péterffy András, a Borzsák István Könyvtár a ma nyíló emlékkiállítással nagy lépést tett ahhoz, hogy ez ne történhessen meg.

Kiss Attila, Monor, 2014. szeptember 30.